

30.4.2004

1096/4/02

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kirsti Kurki-Suonio

POLIISIN TOIMIVALTA

1

KANTELU

Pyysitte kirjeessänne eduskunnan apulaisoikeusasiamiestä tutkimaan poliisin menettelyä 11.3.2000. Poliisi oli kirjeenne mukaan tullut kotiinne äkkiryynnäköllä ja vienyt kiinni pitäen luona nne olleen vaimonne 14-vuotiaan lapsenlapsen A:n, joka vastusti lähtemistä. Mielestänne poliisi toimi tilanteessa lainvastaisesti syyllistyen lapsen vapauden riistoon ja aiheutti voimakeinojen käytöllään mm. loukkaantumisenne polveen. Pyysitte tutkimaan, kuka on vastuussa Teille aiheutuneiden vammojen korvaamisesta. Asiaan liittyy myös apulaisoikeuskansleri Jaakko Jonkan oikeusasiamiehen käsiteltäväksi siirtämä asiamiehenne laatima kirjoitus, jossa arvostellaan poliisin toimintaa samassa yhteydessä.

Pyysitte 30.4.2002 päivätyssä kirjeessänne tutkimaan myös A:n kotikunnan sosiaaliviranomaisten menettelyä. Vaaditte, että vaimonne oikeus tavata lapsenlapsiaan järjestetään, niin kuin asiasta on sovittu. Liititte kirjeeseenne vaimonne lapsenlapsen äidin allekirjoittaman toivomuksen lapsen huollon järjestämisestä. Epäilitte tosin asiakirjassa olevan allekirjoituksen aitoutta.

Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio on ratkaissut 18.2.2003 asianne siltä osin kuin kyse on ollut väitteestänne, joka koski poliisin voimakeinojen käytöstä Teille mahdollisesti aiheutuneita vammoja.

Olen ottanut tutkittavakseni asian siltä osin kuin kyse on sosiaaliviranomaisen ja poliisin menettelyn lainmukaisuudesta lapsen noutamisessa.

3

RATKAISU

Olen perehtynyt asiaanne. En ole voinut havaita siinä sosiaaliviranomaisten lainvastaista menettelyä tai velvollisuuksien laiminlyöntiä.

Saatavissa oleva näyttö ei osoita myöskään poliisin toimenpiteissä oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävää lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä. Korostan kuitenkin poliisin velvollisuutta arvioida tarkkaan toimivaltansa vastaavanlaisissa tilanteissa.

Perustelen kannanottoani seuraavasti.

3.1

Tapahtumat

Puolisonne lapsenlapset olivat olleet luonanne vierailulla hiihtolomallaan 5.–11.3.2000. Loman jälkeen kuitenkin vain nuorempi heistä oli palannut lauantaina 11.3.2000 sovotulla lennolla. A oli jäänyt luokseen. Hänen huoltajansa oli selvityksen mukaan yrittänyt selvittää asiaa kanssanne puhelimitse, mutta ei ollut siinä onnistunut. Ette ollut selvityksen mukaan halukas keskustelemaan asiasta. Huoltajan pyynnöstä A:n täti oli lähtenyt hakemaan A:ta autolla. Sekä A:n huoltaja että hänen tätiensä olivat pyytäneet poliisia turvaamaan lapsen noudon tai vaihtoehtoisesti suorittamaan noudon. Vs. nimismies oli tällä perusteella antanut määräyksen noutaa A luotanne.

Vanhemmat konstaapelit B ja C lähtivät kotiin kello 19.44 samana iltana tarkoituksenaan noutaa A luotanne. Hänet luovutettiin tätinsä huostaan poliisin ilmoituksen mukaan kello 21.20.

Poliisi kertoi ottaneensa paluumatkalla yhteyttä kotikuntanne sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijän tänne antaman selvityksen mukaan hän oli ymmärtänyt, että asiassa haluttiin varmistua huoltajan oikeuksista tilanteessa. Sosiaalityöntekijä suositti poliisille, että poliisi jatkaisi A:n luovuttamisen turvaamista.

A:n kotikunnan sosiaalijohtaja oli ollut samana iltana yhteydessä poliisiin. Saman kunnan sosiaalitoimiston antaman selvityksen mukaan sosiaalijohtaja oli vakuuttanut poliisille, että A:n palauttamista vaatinut henkilö on tämän laillinen huoltaja.

Poliisi oli illan kuluessa keskustellut myös kotikuntanne oikeusavustajan kanssa, johon olitte itse ottanut yhteyttä. Oikeusavustaja oli B:n mukaan arvostellut poliisin menettelyä. Arvostelun tarkemmasta sisällöstä ei selvityksessä ole mainintaa. Poliisin mielestä oikeusavustajalla ei ollut asiasta oikeata käsitystä.

3.2

Oikeudellinen arvio

3.2.1

Sosiaaliviranomaisten menettely

Arvostelitte kirjeessä A:n kotikunnan sosiaaliviranomaista siitä, että vaimonne oikeutta tavata lapsenlapsiaan ei ollut toteutettu siten kuin asiasta oli kirjeenne mukaan sovittu.

Lain mukaan vain tuomioistuimen tai sosiaaliviranomaisen vahvistaman tapaamisoikeuden toteutumisen tehosteeksi voidaan määrätä pakkokeinoja. Lapsen ja hänen isovanhempansa välille ei kuitenkaan voida vahvistaa tapaamisoikeutta tuomioistuimessa yhtä vähän kuin sosiaaliviranomaisessa. Viranomainen voi vahvistaa vain lapsen oikeuden

tavata omaa vanhempaansa. Lapsen suhteesta muihin määrää lapsen huoltaja. Huoltaja ei voi kuite nkaan kuolemansa varalta määrätä muita sitovasti lapsen oikeudesta tavata tälle läheisiä ihmisiä. Lapsen oikeudesta tavata isovanhempiaan määrää siten henkilö, jolle lapsen huolto on määrätty edellisen huoltajan kuoleman jälkeen.

Edellä sanotun ja A:n kotikunnan johtavan sosiaalityöntekijän sekä toimistopäällikön antaman selvityksen perusteella en ole voinut havaita tämän kunnan sosiaalihuollon viranomaisen menetelleen asiassa oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävällä tavalla lainvastaisesti tai velvollisuuksiaan laiminlyöden.

Edellä sanottu koskee myös asiassa selvityksen antaneita kahta oman kotikuntanne sosiaalityöntekijää.

3.2.2

Poliisin menettely

3.2.2.1

Poliisin toimivallan perusta

Kyseisessä tilanteessa lapsi oli siis jäänyt palaamatta sovitulta vierailulta isoäitinsä luota. Huoltaja ei selvityksen valossa ollut onnistunut neuvottelemaan lapsen palauttamisesta puhelimitse. Hän oli pyytänyt lapsen tätiä hakemaan samana iltana lapsen luotanne. Sekä huoltaja että täti olivat olleet yhteydessä poliisiin ja pyytäneet turvaamaan lapsen noudon tai vaihtoehtoisesti noutamaan lapsen.

Lapsen palauttamisesta huoltajalleen viranomaisteitse on säädetty laissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta. Täytäntöönpanoa haetaan käräjäoikeudelta (4 §), jonka on pääsääntöisesti määrättävä sovittelija toimittamaan asiassa sovittelu (6 §). Sovittelulle määrätään enimmäisaika, joka voi olla enintään neljä viikkoa (8 §). Jos sovittelu ei johda tulokseen, asian käsittely siirtyy tuomioistuimeen. Tuomioistuin voi määrätä hakijan vastapuolen luovuttamaan lapsen uhkasakon uhalla tai määrätä lapsen noutamisesta (15 §). Menettelyssä kiinnitetään erityistä huomiota lapsen tahtoon ja hänen suojaamiseensa (2 ja 3 §). Täytäntöönpanoon, joka on ulosottoviranomaisen tehtävä, ei saa ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Lapsen huollon täytäntöönpanoon tähtäävä menettely vie ymmärrettävästi pitkän ajan.

Lapsen huoltaja voi luonnollisesti pyrkiä itse eri keinoin lapsen vapaaehtoiseen luovuttamiseen. Hän voi tässä tarkoituksessa esimerkiksi lähteä noutamaan lasta tai pyytää edustajaansa lasta noutamaan. Yksityishenkilö voi kääntyä asiassaan myös poliisin puoleen ja pyytää poliisin apua esimerkiksi vaaralliseksi arvioimaansa tilanteeseen. Poliisi voi ryhtyä tällaisessa tilanteessa oman toimivaltansa mukaisesti toimenpiteisiin.

Poliisin tehtävänä on poliisilain 1 §:n yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ja 2 §:n mukaan sovinnollisuuden edistäminen. Poliisi voikin käsitykseni mukaan olla paikalla huoltajan tai tämän edustajan pyrkiessä toteuttamaan lapsen luovuttamista vapaaehtoisesti. Poliisi voi myös sovittaa asianosaisten välillä. Poliisilla ei käsitykseni mukaan ole kuitenkaan oikeutta käyttää voimakeinoja, jotka tähtäävät pelkäämään lapsen luovuttamiseen huoltajalleen. Poliisi ei ole em. lapsen huollon täytäntöönpanoa koskevan lain mukaan täytäntöönpanoviranomainen, vaan tämä tehtävä on käräjäoikeudella ja ulosottoviranomaisella.

Arvioitavana olevassa tilanteessa keskeinen kysymys poliisin toiminnan kannalta oli se, ylittikö poliisi jossain suhteessa siinä toimivaltansa.

Nimismiehen antaman lausunnon valossa kyseessä on ollut virka-apun antaminen. Myös poliisin *Päike*-järjestelmän tiedostossa tehtäväksi on merkitty "avunanto, tarkistus tms. tehtävä: virka-apu toiselle viranomaiselle". Vanhemman konstaapelin C:n ja B:n selvityksessä tapahtumista ei puhuta virka-aputehtävästä.

Poliisilain 40 §:n mukaan poliisin on annettava pyynnöstä virka-apua muulle viranomaiselle, jos niin erikseen säädetään. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on säädetty sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta pyytää tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi (22 §). Selvitysten mukaan sosiaaliviranomaiset eivät olleet kuitenkaan pyytäneet virka-apua. Käsitykseni mukaan sosiaalihuollon viranomaisilla ei olisi tässä tilanteessa ollut oikeuttakaan pyytää virka-apua poliisilta, sillä kyseistä lasta ei ollut otettu lastensuojelulain nojalla sosiaaliviranomaisen huostaan. Kyse ei siis tällä perusteella ollut virka-apun antamisesta viranomaiselle.

Poliisin antamassa selvityksessä arveltiin Teidän vaimonne kanssa syyllistyneen rikoslain 25 luvun 5 §:n tarkoittamaan lapsen omavaltaiseen huostaanottoon. Rikosten ehkäisy on poliisin tehtävä poliisilain 1 §:n nojalla. Rikoksen tunnusmerkistön täytyminen lienee kuitenkin tulkinnanvaraista lapsen ikä ja hänen tahdostaan saatu ristiriitainen selvitys huomioon ottaen ja ehkä ennen aikaistakin, kun kyse on ollut samasta päivästä, jolle kotimatka oli alun perin sovittu (*Nuutila*, teoksessa *Rikosoikeus*, Helsinki 2002, s. 939).

Poliisin selvityksestä ilmenee sekä huoltajan että lapsen tädin taholta esitetty huoli lapsen hyvinvoinnista isovanhemman luona. Poliisi on selvityksensä valossa lähtenyt ensisijaisesti noutamaan lasta, mutta ilmeisesti käynnin tarkoituksena on ollut myös varmistuminen lapsen hyvinvoinnista.

Käsitykseni mukaan tilanteessa ratkaisevaa ei kuitenkaan ole se, millaiseksi tehtävä on nimetty, vaan se, miten poliisin toimintaa tilanteessa tulee arvioida kokonaisuutena ja onko poliisi ylittänyt siinä lainmukaisen toimivaltansa.

Edellä olevan perusteella totean johtopäätökseni, että käsitykseni mukaan poliisin tehtävä kyseisessä tilanteessa on lähinnä ollut tilanteen turvaaminen huoltajan edustajan pyrkiessä lapsen vapaaehtoiseen luovuttamiseen. Poliisi on

myös voinut pyrkiä varmistumaan lapsen hyvinvoinnista ja sovittelua asianosaisten välillä. Poliisin toimien on siten tullut olla sopuosoitussa tämän tehtävän kanssa. Poliisilla ei ole ollut oikeutta käyttää voimakeinoja eikä sillä ole ollut itsenäistä toimivaltaa ryhtyä lapsen noutamiseen.

3.2.2.3

Poliisin toimenpiteiden lainmukaisuus

Kirjeenne mukaan B ja C tulivat äkkiryynnäköllä sisälle, käyttivät voimaa sekä puolisoanne että lasta kohtaan saadakseen lapsen mukaansa autoonsa. Vielä A:ta luovutettaessa hänen tädilleen poliisi kirjeenne mukaan esti kädestä kiinni pitäen lapsen pyrkimyksen päästä Teidän autoon. Mielestänne poliisi syyllistyi kotirauhan rikkomiseen, lapsen vapauden riistoon ja aiheutti Teille voimakeinoillaan ruumiinvamman.

Poliisin mukaan C ja B koputtivat oveenne ja avattuanne sen selvittivät Teille asiansa, jonka jälkeen päästitte heidät sisälle selvittämään sitä. Poliisin selvityksen mukaan lapsi tuli vapaaehtoisesti poliisin mukana selvittelemään asiaa tätinsä kanssa. Poliisin mukaan olitte kuitenkin vaimonne kanssa pyrkinyt estämään lasta lähtemästä. Lapselle oli selvityksen mukaan myös sanottu, että häntä ei tulla luovuttamaan vastentahtoisesti kenellekään "ilman asian perusteellista selvittämistä". Lapsi oli poliisin selvityksen mukaan lähtenyt kuitenkin mielellään tätinsä mukana.

Asiassa ei nähdäkseni ole saatavissa enempää näyttöä.

Edellä olevan perusteella totean käsityksenäni seuraavaa.

Väitteenne siitä, että poliisi olisi syyllistynyt kotirauhan rikkomiseen rikoslain 24 luvun 1 §:n tarkoittamalla tavalla tai lapsen tuottamukselliseen vapaudenriistoon rikoslain 25 luvun 6 §:n tarkoittamalla tavalla, eivät saa tukea käytettävissä olevasta selvityksestä. Kuten edellä todettiin, kysymys voimakeinojen käyttämisestä Teitä kohtaan on ratkaistu apulaisoikeusasiamiehen asiamiehellenne antamassa vastauksessa. Tämäkään kysymys ei anna siten aihetta enempään. Jäljelle jää vielä kysymys siitä, ylittikö poliisi toimivaltansa osallistuessaan lapsen noutamiseen huoltajan pyynnöstä.

Poliisi on nähdäkseni voinut lähteä tarkastamaan lapsen olosuhteita sen vuoksi, että huoltaja oli poliisin selvityksen mukaan esittänyt huolestumisensa lapsen hyvinvoinnista. Poliisi on tässä tarkoituksessa voinut tulla paikalle ja keskustellen asianosaisten kanssa pyrkiä selvittämään lapsen tilannetta. Otan tässä yhteydessä huomioon myös sen, että poliisin oman kunnan ja lapsen kotikunnan sosiaaliviranomaisen edustajat olivat vahvistaneet poliisille, että huoltaja on lapsen huoltaja ja että estettä lapsen palaamiselle hänen luokseen ei heidän mukaansa ollut. Poliisille on tällöin saattanut syntyä erheellinen käsitys sosiaaliviranomaisen pyytämästä virka-avusta asiassa.

Poliisilla on käsitykseni mukaan ollut myös oikeus sovittelua tilanteessa, kuten edellä on todettu. Koska lapsi oli jo 14 vuotta täyttänyt ja siten yli 12-vuotias,

hänen mielipiteellään oli asiassa ratkaiseva merkitys periaatteen mukaan, joka on ilmaistu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 §:ssä. Poliisi on siten nähdäkseni tullutkin keskustella lähinnä lapsen kanssa asiasta ja suostutella häntä palaamaan tätinsä mukana laillisen huoltajansa luokse. Poliisilla on tilanteesta riippuen voinut olla oikeus turvata lapsen fyysistä koskemattomuutta, jos lapsen omaehtoista lähtöä on muiden taholta yritetty estää. Poliisilla ei ole kuitenkaan ollut oikeutta toteuttaa voimakeinoin lapsen noutoa.

Pidän ongelmallisena sitä, että poliisilla näyttäisi selvityksen valossa olleen virheellinen käsitys oman tehtävänsä tarkoituksesta ja toimivallastaan siinä. Saatavilla olevan näyttö ei kuitenkaan osoita poliisin käyttämien toimenpiteiden ylittäneen sitä toimivaltaa, joka poliisilla lain mukaan tilanteessa tosiasiallisesti oli.

Edellä esitetyistä syistä asiassanne ei jää minulle laillisuusvalvojana syytä ryhtyä poliisin menettelyn vuoksi muihin toimenpiteisiin kuin, että korostan poliisin omaa velvollisuutta arvioida tarkkaan oma toimivaltansa vastaavanlaisissa tilanteissa.